

УДК 347.72

Анастасія Вербицька,*аспірант кафедри інтелектуальної власності
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ГАЛУЗІ АРХІТЕКТУРИ

У статті розглядаються питання суб'єктів авторського права в тому числі в галузі архітектури. Визначається коло суб'єктів, що володіють чи можуть потенційно володіти авторськими правами в галузі архітектури, здійснюється їх класифікація, а також аналізується їхній правовий статус. Надаються певні пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері правового регулювання архітектурної діяльності.

Ключові слова: суб'єкти авторського права, об'єкти архітектури, правове регулювання, автор, співавторство, спадкоємці, правонаступники.

Постановка проблеми. У теорії цивільного права загальновідомо, що провідним інститутом права інтелектуальної власності є авторське право. Авторське право є важливим інститутом сучасності, значення якого для суспільства важко переоцінити, оскільки саме завдяки останньому повноцінно реалізуються природні права людини.

Вагомим складником інституту авторського права є інститут авторського права в галузі архітектури. Сьогодні зазначений інститут потребує суттєвого реформування, удосконалення та гармонізації своєї нормативної бази. При цьому очевидним є той факт, що вищезазначені заходи неможливі без визначення кола осіб, що володіють чи можуть потенційно володіти авторськими правами на об'єкти архітектури, а також здійснення аналізу їхнього правового статусу, що зумовлюється наявністю певних прав. Ось чому дослідження суб'єктів авторського права в галузі архітектури є вкрай актуальним.

Варто зауважити, що питання суб'єктів авторського права в тому числі й у галузі архітектури розглядали в наукових працях такі вчені: Б.С. Антімонов, Ю.Л. Бошицький, М.В. Гордон, Є.А. Греков, О.В. Дзера, В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко, В.Я. Іонас, М.І. Нікітіна, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, Л.В. Пономарьова, С.В. Сарана, О.Д. Святоцький, О.П. Сергєєв, В.І. Сєребровський, Є.А. Суханов, Є. А. Флейшиць, В. І. Харуто, С.А. Чернишова, Р.Б. Шишка, О.О. Штефан, М.А. Шугурова та інші науковці. Однак дослідження суб'єктів авторського права в тому числі й у галузі архітектури проводилось досить фрагментарно й натеper існує потреба в подальшому його продовженні.

Мета статті полягає у визначенні кола суб'єктів, що володіють чи можуть потенційно володіти авторськими правами в галузі архітектури, здійсненні аналізу їхнього правового статусу, а також класифікації.

Виклад основного матеріалу. Не вдаючись до наукової дискусії з приводу визначення суб'єктів права загалом, зауважимо, що суб'єкти авторського права визначаються в Цивільному

кодексі України (далі – ЦКУ). Так, відповідно до ст. 435 ЦКУ, первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону [1].

Також не можна оминати увагою той факт, що перелік суб'єктів авторського права міститься в Законі України «Про авторське право і суміжні права», відповідно до ст. 7 якого суб'єктами авторського права є автори творів, зазначених в Законі, їхні спадкоємці й особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права [2].

Як бачимо, нормативні положення ЦКУ та вищевказаного Закону майже не відрізняються. Обидва нормативно-правові акти спочатку визнають первинним суб'єктом авторського права автора твору, а вже потім наголошують на можливості існування інших суб'єктів авторського права, які набувають свої права на підставі договору або закону.

Водночас зазначимо, що питання суб'єктів авторського права також висвітлюється в науковій літературі, а тому в контексті дослідження варто навести точки зору окремих учених. Так, Б.С. Антімонов та Е.А. Флейшиць під суб'єктом авторського права розуміють особу, яка своєю творчою працею створила твір науки, літератури чи мистецтва. Характеризуючи правове становище автора як суб'єкта авторського права, Б.С. Антімонов та Е.А. Флейшиць виходять із розуміння об'єкта авторського права, визначеного законом [3, с. 65]. Справедливим є твердження М.І. Нікітіної, яка вважає, що суб'єктом авторського права є особа, якій належить авторське право загалом чи в окремій його частині [4, с. 15].

У свою чергу, В.С. Дроб'язко та Р.В. Дроб'язко зазначають, що суб'єктами авторського права є особи, яким належить авторське право на твір. При цьому авторське право виникає з інтелектуальної творчості. Оскільки остання може бути тільки плодом діяльності фізичної особи, первинним суб'єктом авторського права може бути тільки фізична особа, яка створила твір. Похідними суб'єктами

авторського права можуть бути спадкоємці та інші правонаступники [5, с. 169].

Цікавою є позиція О.А. Підпригори, яка зауважує, що «право на авторство належить його дійсному творцеві, справжньому автору – тому, хто написав книгу, картину, створив музику, виліпив скульптуру, створив ландшафтний дизайн або розробив проект будинку. При цьому поняття автора твору й поняття суб'єкта авторського права не тотожні. Автором твору завжди буде його творець. Суб'єктом авторського права може виступати як автор, так і його спадкоємці або інші правонаступники незалежно від громадянства» [6, с. 192].

Підсумовуючи вищевикладені точки зору стосовно питання суб'єктів авторського права, варто наголосити, що суттєвих розбіжностей між ними немає. Натомість спільним для всіх дослідників є таке:

1) первинним суб'єктом авторського права є особа, яка створила об'єкт авторського права;

2) суб'єкти авторського права діляться на первинні й похідні;

3) поняття автора твору й поняття суб'єкта авторського права не тотожні, оскільки останній включає в себе автора твору.

Поряд із цим очевидно, що поняття «суб'єкт авторського права» включає в себе поняття «суб'єкт авторського права в галузі архітектури», а останнє є складником попереднього поняття. Тому на підставі вищевикладеного, враховуючи чинне законодавство й точки зору вчених-цивілістів, здійснивши аналіз вищевикладених понять, можемо зробити висновок, що під суб'єктом авторського права в галузі архітектури доцільно розуміти особу, яка в результаті своєї творчої праці створила об'єкт авторського права в галузі архітектури, її спадкоємців та осіб, яким автор або його спадкоємці передали свої майнові права.

Отже, можемо констатувати, що поняття «суб'єкт авторського права в галузі архітектури» включає такі складники: 1) автор (співавтор) об'єкта авторського права в галузі архітектури; 2) спадкоємці автора об'єкта авторського права в галузі архітектури; 3) особи, яким автор або його спадкоємці передали свої майнові права на об'єкт авторського права в галузі архітектури. При цьому автор і співавтор належать до первинних суб'єктів, а решта – до похідних.

Водночас необхідно відзначити, що суб'єкт авторського права в галузі архітектури визначається в Законі України «Про архітектурну діяльність», який містить правові та організаційні засади здійснення архітектурної діяльності. Так, відповідно до ст. 29 вищезазначеного Закону, особа (особи), творчою працею якої (яких) створено об'єкти архітектури як об'єкти авторського права, вважається автором (співавторами) цих об'єктів [7].

З наведеної статті робимо висновок, що законодавець до суб'єктів авторського права в галузі архітектури зараховує лише автора (співавтора) об'єкта архітектури, а між вищезгаданими нормативно-правовими актами, які регулюють суспільні відносини у сфері архітектурної діяльності, з приводу суб'єктів автор-

ського права в галузі архітектурної діяльності наявні певні колізії, оскільки ані спадкоємця автора об'єкта авторського права в галузі архітектури, ані осіб, яким автор або його спадкоємці передали свої майнові права на об'єкт авторського права в галузі архітектури, законодавець до суб'єктів авторського права в галузі архітектури в Законі України «Про архітектурну діяльність» не зараховує.

На нашу думку, таке викладення ст. 29 вищезазначеного Закону в частині переліку суб'єктів авторського права в галузі архітектури може призвести до певних проблем під час правозастосування норм у сфері суспільних відносин щодо створення творів архітектури. А тому з метою вдосконалення правового регулювання архітектурної діяльності ст. 29 «Об'єкти та суб'єкти авторського права в галузі архітектури» Закону України «Про архітектурну діяльність» у частині переліку суб'єктів авторського права в галузі архітектури доцільно доповнити наступними суб'єктами – спадкоємці автора об'єкта авторського права в галузі архітектури, інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори архітектури відповідно до договору або закону.

Поряд із цим вважаємо, що розгляд суб'єктів авторського права в галузі архітектури необхідно розпочати з автора об'єкта авторського права в галузі архітектури.

Так, автор об'єкта авторського права в галузі архітектури – це первинний суб'єкт авторського права в галузі архітектури, а саме особа, яка в результаті своєї творчої праці створила об'єкт авторського права в галузі архітектури. Відповідно до законодавства, за відсутності доказів, іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). В автора твору в галузі архітектури авторське право виникає як сукупність немайнових (особистих) і майнових прав, що надаються йому законом.

Важливо підкреслити, що, відповідно до законодавства про авторське право, автором об'єкта авторського права в галузі архітектури може бути будь-яка фізична особа, незалежно від статі, громадянства, віку й навіть стану дієздатності. І якщо з такими ознаками, як стать і громадянство, все очевидно, то віку і стану дієздатності необхідно приділити увагу.

Так, згідно із законодавством, загальна цивільна дієздатність особи не відповідає, так би мовити, «творчій» дієздатності, оскільки людина набуває повної цивільної дієздатності після досягнення вісімнадцяти років, а здатність самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, – досягнення чотирнадцяти років. До досягнення чотирнадцяти років особа наділена лише особистими немайновими правами автора.

Очевидно, що законодавець наділяє особу можливістю розпоряджатися особистими майновими правами з чотирнадцяти років, враховуючи такий факт: особа, яка інтелектуально і психічно здатна створити твір, здатна

й до здійснення авторських прав щодо нього, тим більше, що виникнення останніх, відповідно до Закону, пов'язується саме з фактом створення твору. Отже, творча дієздатність – здатність бути автором твору, не залежить від віку [8, с. 26]. Ось чому автором об'єкта авторського права в галузі архітектури може бути й неповнолітня фізична особа.

Також у контексті дослідження необхідно звернути увагу на правовий статус недієздатних авторів та обмежено дієздатних авторів у галузі архітектури. Очевидно, що такі особи можуть у результаті своєї творчої діяльності створити об'єкти авторського права в галузі архітектури.

Здійснивши аналіз норм ЦКУ, Закону України «Про авторське право і суміжні права» та Закону України «Про архітектурну діяльність», ми можемо констатувати, що обмежень стосовно визнання особи автором об'єкта авторського права в галузі архітектури у зв'язку з його недієздатністю чи обмеженою дієздатністю немає. Відповідно до законодавства, за недієздатним автором чи обмежено дієздатним автором об'єкта авторського права в галузі архітектури зберігаються всі відповідні особисті немайнові права автора. Однак із майновими правами недієздатного автора чи обмежено дієздатного ситуація дещо інша. Так, згідно з ЦКУ, над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування. Правовим наслідком установаження над особою піклування є те, що правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, учиняються особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за згодою піклувальника. Стосовно недієздатних авторів зауважимо, що над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка. Правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах учиняє її опікун. Отже, майнові права недієздатного автора від його імені здійснює опікун.

Варто також звернути увагу на досить важливий момент, пов'язаний із практичною реалізацією самого архітектурного проекту його автором як суб'єктом авторського права. Нами вже було визначено, що, відповідно до законодавства про авторське право, автором об'єкта авторського права в галузі архітектури може бути будь-яка фізична особа, незалежно від статі, громадянства, віку і стану дієздатності. Однак поряд із цим, відповідно до законодавства, реалізувати архітектурний проект, тобто створити (звести) об'єкт архітектури, може лише особа, яка має відповідний сертифікат [7]. При цьому для отримання цього сертифіката особа повинна мати відповідну освіту, стаж і пройти атестацію. Така вимога висувається через те, що держава регулює та контролює процес створення окремих об'єктів архітектури шляхом установаження певних норм, правил і стандартів і закріплення їх у нормативно-правових актах, оскільки від цього залежить життя, здоров'я та безпека людей.

Отже, отримання відповідного сертифіката є правовою підставою створення (зведення) архітектурного об'єкта і правовою умовою практичної реалізації цього архітектурного

проекту автором об'єкта архітектури. Проте, як зазначається в науковій літературі, відсутність в автора архітектурної освіти, а також ліцензії на проектні роботи, з огляду на авторське законодавство, не може бути обмеженням для самореалізації особистості у сфері архітектурного мистецтва, тобто для створення твору архітектури, втіленого в архітектурній частині проекту, і для визначення за автором цього твору повного обсягу авторських правомочностей [9, с. 16; 10]. Зазначимо, що із цією точкою зору не можна не погодитися.

Отже, автором творів архітектури, так само як й інших об'єктів авторського права, можуть бути будь-які фізичні особи, незалежно від їхнього віку, стану здоров'я, громадянства, стану дієздатності й рівня освіти.

У контексті дослідження також не можна оминати увагою той факт, що твори архітектури, так само як й інші об'єкти авторського права, можуть бути створені не лише одним автором, а й водночас двома та навіть декількома. У такому разі мова йде про інститут співавторства, який має два види: неподільне співавторство – твір створений двома й більше співавторами, становить одне неподільне ціле, частини якого не мають самостійного значення; подільне співавторство – колективний твір є єдиним, проте він складається з частин, які мають самостійне значення, і при цьому відомо, хто зі співавторів створив ту чи іншу частину [5, с. 173].

Чинне законодавство не містить переліку умов, за наявності яких можна говорити про співавторство. Однак у науковій літературі, як правило, окреслюють такі його ознаки (умови): 1) творчий результат, створений спільною творчою працею співавторів, повинен бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин; 2) спільна праця співавторів має бути творчою: не визнаються співавторами особи, які надавали автору будь-яку технічну допомогу; 3) має бути угода про спільну працю (форма угоди може бути усною чи письмовою); 4) при роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину, хоча водночас він є співавтором результату загалом; 5) співавторство має бути добровільним; 6) при нероздільному співавторстві об'єкт спільної праці може використовуватися лише за спільною угодою всіх співавторів; 7) винагорода за використання об'єкта авторського права належить усім співавторам у рівних частках, якщо інше не передбачено угодою між ними [11, с. 166–167].

Необхідно вказати, що певні норми, які стосуються визначення наявності співавторства на твори архітектури, містяться в ст. 29 Закону України «Про архітектурну діяльність», де зазначається, що співавторами не можуть бути особи, які подають автору об'єкта архітектури технічну, консультативну чи організаційну допомогу, або такі, що здійснюють організацію проектування й будівництва (реконструкції, реставрації, капітального ремонту), контроль за виконанням зазначених робіт [7].

На нашу думку, наявність зазначених норм є досить важливим моментом у регулюванні

відносин щодо створення творів архітектури, оскільки архітектурна діяльність характеризується полісуб'єктним складом, тобто наявністю великої кількості учасників, що роблять різний за своїм характером внесок у створення твору архітектури, який не завжди є творчим.

Як уже нами було зазначено, поряд із автором у галузі архітектури авторське право на об'єкт архітектури може належати його правонаступникам – спадкоємцям та іншим особам, яким майнові права були передані авторами чи спадкоємцями. Із цього приводу зауважимо, що правонаступниками авторів об'єкта авторського права в галузі архітектури можуть бути фізичні особи, юридичні особи та держава.

При цьому спадкування авторських прав у галузі архітектури та його особливості передбачено Законом України «Про авторське право і суміжні права». Так, відповідно до ст. 29 зазначеного Закону, майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора. Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі й репутації автора.

Як бачимо, обсяг прав спадкоємців, що отримали у спадок авторські права на об'єкт авторського права в галузі архітектури, є значно меншим за обсяг автора. Очевидно, це пов'язано з тим фактом, що особисті немайнові права автора є невідчужуваними та непередаваними за загальним правилом.

При цьому особливістю спадкування майнових прав на об'єкт авторського права в галузі архітектури є те, що зазначені права переходять до спадкоємців авторського права в галузі архітектури на встановлений законодавством термін, після закінчення якого дія зазначених прав припиняється. Так, з аналізу норм Закону України «Про авторське право і суміжні права» робимо висновок, що, за загальними правилами, майнові права спадкоємців авторського права в галузі архітектури діють протягом 70 років після смерті автора.

Поряд із цим нами вже було встановлено, що права на об'єкт архітектури можуть належати не лише спадкоємцям, а й іншим правонаступникам автора. Так, правонаступництво в авторському праві в галузі архітектури можливе на підставі договору, за яким автор передає фізичній або юридичній особі визначені права на використання твору архітектури в межах терміну, встановленого законом або договором.

Відповідно до законодавства, майнові права інтелектуальної власності в тому числі й на твори архітектури можуть бути передані повністю або частково іншій особі шляхом оформлення авторського договору, в якому вони повинні бути чітко визначені. При цьому правонаступниками авторів на твори архітектури можуть бути не тільки українські, а й іноземні юридичні та фізичні особи.

Як справедливо зазначає С.П. Гришаєв із цього приводу, «за життя автора твору науки,

літератури та мистецтва до правонаступників на підставі договору зазвичай переходять ті правомочності, які автор, як правило, не може здійснити сам, тому передусім правонаступниками є юридичні особи, такі як видавництва, кіностудії, театри тощо» [12, с. 29].

Отже, кожен із суб'єктів авторського права в галузі архітектури характеризується власним правовим статусом, що зумовлюється наявністю певних прав та обсягом правосуб'єктності.

Висновки

Ураховуючи вищевикладене, можемо резюмувати: 1) під суб'єктом авторського права в галузі архітектури доцільно розуміти особу, яка в результаті своєї творчої праці створила об'єкт авторського права в галузі архітектури, її спадкоємців та осіб, яким автор або його спадкоємці передали свої майнові права; 2) суб'єкти авторського права в галузі архітектури діляться на первинних і похідних. До першої категорії належать автор і співавтор; до другої – спадкоємці автора об'єкта авторського права в галузі архітектури, а також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори архітектури відповідно до договору або закону; 3) з метою вдосконалення правового регулювання архітектурної діяльності ст. 29 «Об'єкти та суб'єкти авторського права в галузі архітектури» Закону України «Про архітектурну діяльність» у частині переліку суб'єктів авторського права в галузі архітектури доцільно доповнити такими суб'єктами – спадкоємці автора об'єкта авторського права в галузі архітектури, інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори архітектури відповідно до договору або закону.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran_2312/#2312n.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379212/page?text=%E0%F0%F5%B3%F2>.
3. Антимонов Б.С. Авторское право / БС Антимонов, Е.А. Флейшиц. – М. : Юрид. лит., 1957. – 280 с.
4. Никитина М.И. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства / М.И. Никитина. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1972 – 135 с.
5. Дроб'язко В.С. Право інтелектуальної власності : [навчальний посібник] / В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
6. Підпригора О.О. Законодавство України про інтелектуальну власність : [монографія] / О.О. Підпригора. – Х. : Консум, 1997.
7. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20 травня 1999 року № 687-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-14>.
8. Гальперин Л.Б. Реализация авторских прав несовершеннолетними / Л.Б. Гальперин, Н.И. Евстигнеева // Правоведение. – 1989. – № 4. – С. 26–30.
9. Греков Є.А. Авторське право на твори архітектури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03

«Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право» / Є.А. Греков. – К. : Б., 2007. – 20 с.

10. Правовий статус суб'єктів авторського права на твори архітектури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intellect21.cdu.edu.ua/?p=326>.

11. Бірюков І.А. Цивільне право. Частина перша : [курс лекцій] / І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка, О.О. Підпригора. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 196 с.

12. Гришаев С.П. Интеллектуальная собственность : [учебное пособие] / С.П. Гришаев. – М. : Юристъ, 2004. – 238 с.

В статье рассматриваются вопросы субъектов авторского права в том числе в сфере архитектуры. Определяется круг субъектов, которые обладают или могут потенциально обладать авторскими правами в сфере архитектуры, осуществляется их классификация, а также анализируется их правовой статус. Вносятся определенные предложения по совершенствованию законодательства в сфере правового регулирования архитектурной деятельности.

Ключевые слова: субъекты авторского права, объекты архитектуры, правовое регулирование, автор, соавторство, наследники, правопреемники.

The article deals with the issue of the subjects of copyright law, including the subjects of copyright law to the objects of architecture. The actuality of the topic is justified, the terms of scientists to determine the definition of the subjects of copyright law, including to the objects of architecture are defined by and analyzed. The author's definition of the subject of copyright law to the objects of architecture is provided. In the article it was installed that the subject of copyright law in the field of architecture should be understood as the person who created the object of the copyright law in the field of architecture as a result of his (her) creative work, its heirs and persons whom the author or his heirs transferred their property rights. It is also said that there are such kinds of the subjects of copyright law to the objects of architecture as an author, his (her) heirs and physical and legal persons whom the author or his heirs transferred their property rights.

Key words: subjects of copyright law, objects of architecture, legal regulation, author, co-authorship, heirs, assignees.

